

PAPER DETAILS

TITLE: "TMS 2 - STOKLAR" STANDARDI ÜZERINE GENEL BIR DEGERLENDIRME

AUTHORS: Baykal UYAR

PAGES: 131-144

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1869546>

“TMS 2 – STOKLAR” STANDARDI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Baykal UYAR*

ÖZET

Halihazırda Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nde görüşülmekte olan ve içinde bulunduğumuz yasama döneminde kanunlaşması beklenen yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) Tasarısı, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ile birebir uyumlu Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)’nin ülkemiz şirketler kesimi açısından önemini pekiştirecektir. Bu makale, stoklara ilişkin Türkiye Muhasebe Standardında yer alan hükümlerin genel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla yazılmıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK)’nca, söz konusu standardın ana metnindeki hükümlere ilişkin varsayımların ve dayanak noktalarının açıklandığı “Giriş” ve “Karar Gerekçeleri” bölümleri de, makale kapsamına alınmıştır. Son olarak, TMS 2 – Stoklar Standardı hükümleri ile Vergi Usul Kanunu (VUK)’nun stok değerlemesine ilişkin hükümleri karşılaştırılarak, her iki düzenlemenin de benzer ilkeler ortaya koydukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: TTK, TMS 2, stok değerlemesi, VUK

AN OVERALL ASSESSMENT OF “TAS 2 – INVENTORIES”

ABSTRACT

The new Turkish Commercial Code (TCC) Draft, which has already been discussed at Turkish Grand National Assembly (TGNA) and is expected to become law in the current parliamentary session, will reinforce the importance of Turkish Financial Reporting Standards (TFRSs), that are fully compatible with the International Financial Reporting Standards (IFRSs), in regard of companies operating in Turkey. This article is written to assess the judgments taking place in Turkish Accounting Standard (TAS) related to inventories with an overall perspective. The “Introduction” and “Basis for Conclusions” sections, in which the assumptions and bases concerning to the judgments at the main text of the aforementioned Standard are explained by the International Accounting Standards Board (IASB), are also included in the context of the article. Finally, by comparing the judgments of “TAS 2 – Inventories” and the arbitrations in the Tax Procedure Law (TPL) relating to inventory valuation, it is inferred that both arrangements are offered similar principles.

Keywords: TCC, TAS 2, inventory valuation, TPL

* Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, Muhasebe Standardı Uzman Yardımcısı, baykal.uyar@tmsk.org.tr

1. GİRİŞ

Stok kavramı, dar anlamda, belirli bir üretim süreci içerisinde üretilmesi planlanan ürünün içine doğrudan ya da dolaylı yollarla katılan her tür varlığı ve söz konusu süreç sonucunda elde edilen ürünü ifade etmektedir. Daha geniş anlamda düşünülecek olursa, stoklar; bir işletmenin üretim ya da tedarik yoluyla sahip olduğu ve elinde bulundurduğu malların tümü şeklinde tanımlanabilir. İşletmeler, temel amaçları kâr etmek ve ortaklarının kârını arttırmak olduğundan, sürekli bir biçimde faaliyette bulunmak için stoklara sahip bulunmalı ve stoklarını her an kullanım amacıyla hazır bulundurmalıdır. Buna bağlı olarak stok kontrolü, stokların hangi düzeyde üretilmesi ve/veya tedarik edilmesi gerektiğinin belirlenmesini, saptanan düzeye ulaşılabilmesi için nasıl bir üretim ve/veya tedarik politikası izlenmesi gerektiğinin tespitini ve söz konusu politikanın uygulanmasının takibini kapsamaktadır. Etkin stok kontrolünün, işletmelerin başarılı yönetimi için bir zorunluluk olduğu söylenebilir.

Bazı iktisatçılara göre firmaların stok düzeyindeki dalgalanmalar (satışların azalma eğilimi gösterdiği dönemlerde stokların yenilenmemesi, buna karşılık genişleme dönemlerinde stokların satışlardan daha hızlı artması), ekonomik hayatta istikrarsızlık yaratan en önemli etmenlerden biri olmaktadır. Firmaların stok dalgalanmalarını asgari düzeye indirmede gösterecekleri başarının, ekonomiyi daha istikrarlı bir gelişme sürecine sokacağı ileri sürülebilir (Akgüç: 1994: 291). Dolayısıyla işletmelerin etkin ve başarılı bir stok kontrolü gerçekleştirmelerinin, hem işletmenin hem de – daha geniş bir perspektiften bakıldığında - bir bütün olarak ülke ekonomisinin yararına olacağı açıktır.

İşletmelerdeki stoklar kalemi, hem aktif büyüklüğü içerisindeki yeri hem de doğrudan satışa dönüşebilir özelliği açısından, işletmelerin bü-

yümesinde önemli bir kalemdir. Bu öneminden dolayı, işletmelerin stok kalemlerine ilişkin her türlü işlemin çok iyi düşünülmüş bir kurallar bütünü içerisinde kayda alınması ve yürütülmesi gerekmektedir (Köse ve Kiracı: 2007: 148-149).

Bu makalede öncelikle “UMS 2 – Stoklar” Standardının tarihsel gelişimine ve standarda ilişkin olarak yapılan değişikliklerin amacına kısaca değinilmektedir. Daha sonra standart, kapsamı ve hükümleri açısından değerlendirilmektedir. Bu yapılırken, standardın ayrılmaz parçası niteliğinde olmayan “Giriş” ile “Karar Gereçekleri” bölümlerinde yapılan açıklamalardan da faydalanılarak standardın ortaya koyduğu ilkelere ardında yatan varsayımlar da yorumlanmaya çalışılmıştır. Son olarak standart, Vergi Usul Kanunu (VUK)’nun stok değerlemesine ilişkin hükümleri ile karşılaştırılmaktadır.

2. UMS 2’NİN TARİHSEL GELİŞİMİ ve HAZIRLANMA AMACI

Uluslararası alanda stoklara ilişkin ilk çalışmalar, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee - IASC) tarafından 1974 yılının Eylül ayında “Tarihi Maliyet Sistemi Altında Stokların Değerlemesi ve Sunuluşu” başlıklı taslak metnin kamuoyunun görüşüne sunulmasıyla başlamıştır. Daha sonraki yıllarda çeşitli düzeltmelere tabi tutulan standart metni, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB - Komitenin yerine geçen ve 1 Nisan 2001 tarihinde uluslararası muhasebe standartlarını belirleme misyonu ile oluşturulmuş bulunan Kurul) tarafından 18 Aralık 2003 tarihinde yenilenmiş ve söz konusu standart, “UMS 2 – Stoklar” adıyla 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlüğe konmuştur.

Standartta, IASB’nin UMS 2’ye yönelik ana he-

definini; stokların muhasebeleştirilmesi ile ilgili olarak mevcut temel yaklaşımı değiştirmeksizin, stokların ölçümüne ilişkin alternatiflerin sayısının azaltılmasını sağlayacak sınırlı düzeyde bir düzenleme yapılması suretiyle ortaya çıkabilecek tutarsızlıkların ve çelişkilerin önüne geçmek; muhasebe standartlarının birbirleriyle uyumlaştırılmasını sağlamak olduğu belirtilmektedir.

3. “UMS 2 – STOKLAR” STANDARDI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

3.1 Standardın amacı ve kapsamı

Standardın amacı, stok değerlendirme yöntemlerini ve stok maliyetlerinin nasıl gider olarak muhasebeleştirileceğine ilişkin açıklamaları da içerecek şekilde, stokların muhasebeleştirilme işlemlerini hükme bağlamaktır (Deloitte: IFRSs in Your Pocket: 2008: 48). Standardın amacını, kapsamını ve kapsama ilişkin muafiyetleri içeren hükümler göz önünde bulundurulduğunda göze çarpan husus, 2003 yılında standardın revize edilmesi sırasında söz konusu hükümlerin yer aldığı paragrafların, ‘tarihi maliyet sistemi altında’ ifadesinin standarttan çıkartılması suretiyle düzeltilmesidir. Bu noktada, IASB’nin, “*tüm varlık ve borçların finansal tablolarda gerçeğe uygun değerleri üzerinden gösterilmesini sağlayabilme*” şeklinde ifade edilebilecek nihai amacı dikkate alındığında, söz konusu düzeltmenin temel dayanak noktası rahatlıkla anlaşılabılır. Yapılan bu düzeltme sonrasında da Standardın, 2 nci Paragrafta spesifik olarak sayılanlar dışındaki tüm stoklara (söz konusu Paragrafta sayılan stok kalemleri, ilgili oldukları Standartlarda yer alan hükümler uyarınca muhasebeleştirilecektir) uygulanacağı belirtilmiştir. Yine Standartta; tamamen kapsam dışında tutulan stokların yanı sıra, değerlendirme hükümlerinden muaf olup da standardın diğer hükümlerinden (kamuya açıklama hükümleri gibi) muaf olmayan stoklar da açık bir şekilde belirtilmektedir.

Değerleme hükümlerine ilişkin yukarıda bahsedilen muafiyetlerin getirilmesinin ardında yatan temel varsayım ise, belirli sektörlerde (örneğin; tarım ve orman ürünleri, madencilik) faaliyet gösteren üreticilerin, stoklarını, net gerçekleştirilebilir değer üzerinden değerlediklerinin kabul edilmesidir.

3.2 Stok tanımı ve stok maliyetleri

TMS 2’de stoklar, işin normal akışı içinde satılmak üzere elde bulundurulanan, satılmak amacıyla üretilmekte olan ya da üretim sürecinde veya hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve malzemeler şeklinde bulunan varlıklar biçiminde tanımlanmaktadır. Standartta göre stokların maliyetinden kasıt; tüm satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokların mevcut konuma getirilmesi amacıyla katlanılan diğer maliyetlerdir. Standartta söz konusu maliyet kalemleri detaylı bir şekilde açıklanmış, hangi

gider unsurlarının bahsedilen maliyetler içerisine dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kısaca değinmek gerekirse, bu maliyetler; satın alım fiyatını, ithalat vergilerini, firma tarafından vergi idaresinden iade olarak alınabilecek vergiler dışındaki her tür vergi ödemesini, nakliye ve yükleme-boşaltma maliyetlerini, direkt ilk madde-malzeme ile direkt işçilik giderlerini, sabit ve değişken genel üretim giderleri içerisinden üretim aşamasında mamüle yüklenebilen payları, stokların mevcut ve istenilen duruma getirilmesi amacıyla katlanılan her türlü maliyet unsuru- nu içermektedir.

Standartta dönüştürme maliyetleri açıklanmakta; söz konusu maliyetlerin, direkt işçilik giderlerinin yanı sıra, ilk madde ve malzemenin mamul mal haline getirilmesi sürecinde katlanılan sabit ve değişken genel üretim giderlerinden stok maliyetlerine dağıtılan tutarları içerdiği belirtilmektedir. Bu noktada, amortisman giderleri ile fabrikanın ve teçhizatının bakım onarım gi-

derleri gibi sabit genel üretim maliyetlerinin dönüştürme maliyetlerine dağıtımı aşamasında, üretim faaliyetlerinin normal kapasitede olacağı varsayımının esas alındığı Standartta ifade edilmektedir. Normal kapasite, oluşabilecek tüm arızalardan ve bakım-onarım çalışmalarından kaynaklanan üretim miktarı düşüşlerinin de göz önünde bulundurulması suretiyle, içinde bulunan dönemde ve gelecek birkaç dönem içerisinde ortalama olarak elde edilmesi öngörülen üretim düzeyini ifade etmektedir.

Standart, normal kapasite üretim düzeyinden sapılması durumunda, üretilen ürün birimlerine dağıtılan sabit genel üretim gideri tutarının arttırılamayacağını; dağıtılmamış genel üretim giderlerinin ise gerçekleştiği dönem içerisinde gider olarak muhasebeleştirileceğini açıkça belirtmektedir. Yine Standartta ifade edildiği üzere, üretimin normal kapasitenin çok üzerinde bir düzeyde gerçekleşmesi durumunda ise her bir ürün birimine dağıtılmış olan sabit genel üretim payı düşecek, dolayısıyla stoklar maliyetlerinin üzerinde bir değerden değerlenmemiş olacaktır. Standart, değişken genel üretim giderlerine ilişkin olarak ise üretim yapılan tesislerin fiilî kullanımına bağlı olarak, söz konusu değişken giderlerin her üretim birimine dağıtılacağı hükmünü getirmektedir.

Burada önemle belirtilmesi gereken bir nokta da, Standartta, doğrudan döviz üzerinden faturalanmış stok alımlarından kaynaklanan kur farklarının stokların satın alma maliyetine dahil edilmesine imkân tanınmadığına ilişkin bir ifadenin bulunduğudır. Yani, söz konusu kur farklarının, ilgili “TMS 21 – Kur Değişiminin Etkileri” Standardı hükümleri doğrultusunda ilgili gelir – gider hesapları içerisinde muhasebeleştirilmesi gerekecektir.

Yine “TMS 2 – Stoklar” Standardında “TMS 23 – Borçlanma Maliyetleri” Standardına yapılan atıf göz önünde bulundurulduğunda, bu konudaki temel hükmün borçlanma maliyetlerinin oluştukları dönemde gider olarak muhasebeleştirilmesi olduğu görülmektedir. Ancak istisnai olarak, özellikli varlık (amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi uzun bir süreyi gerektiren varlık) niteliğinde olan stoklar (örneğin enerji üretim tesisleri, imalat tesisleri) için katlanılan borçlanma maliyetlerinin, stokların maliyetine dahil edilmesine imkân tanınmaktadır.

Stok maliyetlerine ilişkin yukarıdaki açıklamalar, bir örnek üzerinde aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Akdoğan ve Sevilengül: 2007: 175-176):

Akel Tekstil A.Ş.’den,

a) 12 Mayıs günü 125.000 TL’lik mal alındığını; mal bedelinin 100.000 TL’lik kısmının 61 gün vadeli bir bono ile ödenmesinin, bono bedeline yıllık %12 oranında vade farkı eklenmesinin ve kalan borcun da Akbank Ulus Şubesi üzerine düzenlenen bir çekle ödenmesinin kararlaştırıldığını; çek ve bononun düzenlenerek satıcıya verildiğini varsayalım.

Daha sonra,

b) 20 Mayıs günü malın teslim alındığını ve Kısmet Nakliyat’ın 236 TL’lik (KDV dahil) nakliye faturasının ödenmek üzere hesaba kaydedildiğini varsayalım.

Bu durumda, “TMS 2 Stoklar” ve “TMS 23 Borçlanma Maliyetleri” Standartlarına uygun muhasebeleştirme işlemleri aşağıdaki şekilde yapılacaktır:

a)

153 Ticari Mallar	125.000,00	
- Yoldaki stoklar ve tedarik giderleri		
191 İndirilecek KDV	22.860,99	
322 Borç Reeskontları	1.389,33	
(Ertelenmiş giderler)		
780 Finansman Giderleri	616,15	
103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri		47.860,99
321 Borç Senetleri		102.005,48
Vade farkı: $100.000,00 \times 61 \times 12 / 36.500 = 2.005,48$		
KDV $(125.000,00 + 2.005,48) \times 0,18 = 22.860,99$		
Çekle ödenecek tutar:		
$(125.000,00 + 2.005,48 + 22.860,99) - 102.005,48 = 47.860,99$		
Ay sonundaki peşin değer: $\frac{102.005,48}{1 + (0,12 / 365 \times 12)} = 100.616,15-$		
Mayıs ayı (19 günlük) vade farkı:		
$100.616,15 - 100.000,00 = 616,15$		
Gelecek aylara ait (Haziran – Temmuz / 42 günlük) vade farkı:		
$2.005,48 - 616,15 = 1,389,33$		

b)

153 Ticari Mallar	125.200,00	
- Eldeki stoklar		
191 İndirilecek KDV	36,00	
153 Ticari Mallar		125.000,00
- Yoldaki stoklar ve tedarik giderleri		
320 Satıcılar		236,00

Örnekten de görülebileceği üzere halihazırdaki uygulamadan farklı olarak, düzenlenen bonoya ilişkin vade farkının, ilgili Standartlar (TMS 2 ve TMS 23) uyarınca, stok (örnekte ticari mal) bedeline dahil edilmeyip, finansman (borçlanma) gideri olarak muhasebeleştirilmesi gerekecektir. Bu noktada, 61 günlük vade farkının tamamının ilk muhasebeleştirme esnasında finansman gideri olarak kayıt altına alınarak, ay sonları itibarıyla reeskont hesaplamalarının yapılması; söz konusu vade farkının tamamının borç reeskontları hesabı altında muhasebeleştirilip ay sonlarında işlemiş faizlerin finansman gideri olarak kaydedilmesi ya da örnekteki gibi bir uygulamanın gerçekleştirilmesi mümkündür. İkinci aşamada malın teslim alınmasına ilişkin olarak ise, “TMS 2 Stoklar Standardı” uyarınca nakliye bedelinin malın maliyetine dahil edilerek muhasebeleştirildiği görülmektedir.

3.3 Stokların değerlendirilmesi ve net gerçekleştirilir değer tahminine ilişkin olarak dikkat edilmesi gereken hususlar

Standart, stokların, maliyet değeri ile net gerçekleştirilir değerinden küçük olanı üzerinden ölçülmesi gerektiğini hüküm altına almaktadır. Ayrıca, stokların finansal tablolarda, kullanılmaları veya satılmaları sonucunda elde edilmesi beklenen tutardan daha yüksek bir bedelle izlenemeyeceği; net gerçekleştirilir değer maliyet değerinden düşük olması durumunda da stok değeri düşüklüğü karşılığı ayrılması gerektiği standartta belirtilmektedir.

Kâr etme amacıyla faaliyette bulunan bir işletmenin sattığı ürünün net gerçekleştirilir değerinin normal şartlarda maliyet değerinin üstünde olması beklense de, net gerçekleştirilir değer maliyet değerinin altına düşmesine neden olabilecek çeşitli durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlar aşağıda sayılmaktadır (Alfredson ve diğerleri: 2007: 361):

- Ürünün (örneğin giysinin) satış fiyatında bir düşüş
- Stoklarda (örneğin sebze - meyvede) meydana gelebilecek fiziksel bozulmalar, çürümeler
- Ürünün (örneğin bilgisayarların - elektrikli/elektronik cihazların) eskimesi, modasının geçmesi
- İşletmenin pazarlama stratejisinin bir parçası olarak, ürettiği ürünleri (örneğin yeni ürünleri) bir süreliğine zararına satması
- Satın alım ya da üretim safhasında meydana gelebilecek yanlış hesaplamalar-hatalar (örneğin fazla stok bulundurulması)
- Tahmini tamamlanma maliyetlerinde ve satışın gerçekleştirilebilmesi amacıyla katlanılan tahmini satış giderlerinde meydana gelebilecek bir artış.

Net gerçekleştirilir değer düşmesi ile sonuçlanabilecek muhtelif durumların da dikkate alınması sonucunda, söz konusu değer işletme tarafından (net gerçekleştirilir değer tespitine yönelik olarak standartta spesifik bir kişi ya da kuruluş belirtilmemektedir) tespit edilmesine yönelik olarak yapılacak her tür tahmin ve hesaplama işleminin, hem söz konusu tahmin ve hesaplamaların yapıldığı tarihteki (kural olarak bu tarihin raporlama dönemi sonu olduğu kabul edilmektedir) mevcut sağlam ve güvenilir göstergelere dayanması, hem de raporlama dönemi sonu itibarıyla mevcut bazı koşullardan ötürü daha sonraki dönemlerde fiyatta ve maliyette oluşabilecek dalgalanmaları da göz önünde bulundurması gerekecektir. Ancak Standartta, bahsedilen dalgalanmaların geçici nitelikli olanlarının dikkate alınmamasının uygun olacağı da ifade edilmektedir.

Yine bu değer tespitinde stokların elde tutuluş amaçları dikkate alınır. Örneğin belirli bazı stok-

ların satışı taahhüt edilmiş ve fiyat sözleşme ile belirlenmişse, net gerçekleşebilir değerin tespitinde bu fiyat kullanılmalıdır (Dağdemir: 2008). Stok değerlemesi aşamasında bağlı olunacak herhangi bir sözleşmeye dayalı tutar bulunmaması durumunda ise standartta her ne kadar “güvenilir kanıtlara” vurgu yapılmış olsa da, net gerçekleşebilir değerin tespitinde subjektif yargıların, kriterlerin ve değerlendirmelerin ön plana çıkacağı açıktır.

Uluslararası muhasebe standartlarında kabul edilen “net gerçekleşebilir değer ile maliyet değerinin düşük olanıyla değerlendirilmesi” yönteminin temelinde ihtiyatlılık ilkesi yaklaşımı yatmaktadır. Bu yaklaşıma göre, değerlendirme anında stokların net gerçekleşebilir değeri maliyet değerinden düşükse, gerçekleşmemiş zarar muhasebeleştirilecek ve stoklar net gerçekleşebilir değer üzerinden değerlendirilecektir. Net gerçekleşebilir değerin maliyet değerinden büyük olması halinde gerçekleşmemiş kâr muhasebeleştirilmeyecek ve stoklar maliyet değerleri üzerinden değerlendirilecektir (Barker: 2001: 116).

Örneğin, bir işletmenin stoklarına ilişkin olarak; dönem başında 10.000 YTL’lik (8500 YTL malın fiyatı, 1000 YTL vergi, 500 YTL navlun gideri) bir satın alma maliyetine katlanarak stok satın aldığını, bu stokların dönem sonundaki net gerçekleşebilir değerinin ise;

- a) 12.000 YTL,
- b) 9.000 YTL,

olduğunu varsayalım. İlk durumda stokların varsayılan net gerçekleşebilir değeri, maliyet değerinden yüksek olduğundan (12.000 YTL > 10.000 YTL), Standartta yer alan hüküm çerçevesinde aradaki 2.000 YTL’lik gerçekleşmemiş kâr, finansal durum tablosunda (bilançoda) gösterilmeyecektir. İkinci durumda ise bu kez stokların maliyet değerinin varsayılan net gerçekleşebilir değerden yüksek olması (10.000 YTL >

9.000 YTL) söz konusu olduğundan, yine Standartta yer alan hüküm çerçevesinde aradaki 1.000 YTL’lik gerçekleşmemiş zararın, bu kez finansal durum tablosunda (bilançoda) stok değer düşüklüğü karşılığı ayrılmak suretiyle gösterilmesi gerekecektir.

Standartta her raporlama dönemi sonu itibarıyla net gerçekleşebilir değerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, daha önceki dönemlerde mevcut bulunan ve stokların net gerçekleşebilir değere indirgenmesine yol açan koşulların geçerliliğini kaybetmesi veya ekonominin genel durumunda bir değişikliğin olmasıyla birlikte net gerçekleşebilir değerin arttığının güvenilir bir biçimde ispatlanması durumunda, ayrılmış bulunan değer düşüklüğü karşılıklarının iptal edilmesi (iptal tutarının ayrılan değer düşüklüğü tutarı ile sınırlı olmasına da dikkat edilerek) gerektiği de ifade edilmektedir. Bununla varılmak istenen, raporlama dönemleri sonu itibarıyla stokların net gerçekleşebilir değerlerinin gözden geçirilmesi suretiyle, standartta belirtilen “maliyet veya net gerçekleşebilir değerden düşük olanıyla değerlendirilmesi” ilkesine bağlı kalınmasını sağlamaktır.

Son olarak, standartlarda sıklıkla geçen “net gerçekleşebilir değer” kavramı ile yine çoğu standartta karşılaşılan “gerçeğe uygun değer” kavramı arasındaki ince farklılık üzerine de dikkat çekilmesi faydalı olacaktır. Stoklar açısından düşünülecek olursa; söz konusu kavramlardan ilki, işletmenin, olağan faaliyet hacmi çerçevesinde elinde bulundurduğu stoklarının satışından ve stoklarını kullanarak ürettiği mamul mallar ile sunduğu hizmetlerden elde etmeyi beklediği net değeri (tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyetlerinin ve satışın gerçekleştirilebilmesi amacıyla katlanılan tahmini satış giderlerinin düşülmesi sonucunda bulunan değeri); diğeri ise serbest piyasa koşullarının geçerli olduğu, taraflar arasında pazarlık yoluyla karşılıklı anlaşma imkânının bulunduğu ve yine taraflar

arasında mübadele konusu mal veya hizmete ilişkin olarak “asimetrik enformasyon” (taraf-lardan birinin bildiğini, diğerinin bilmemesi) probleminin söz konusu olmadığı bir ortamda yapılan değişim işlemi sonucunda oluşacak de-ğeri ifade etmektedir.

Tam rekabet koşulları bulunmayan piyasalarda gerçeğe uygun değerın sınırlı bir tanımı olamaz ve tek bir değerle ifade edilemez. Ancak tam re-kabet ortamında gerçeğe uygun değer kesin bir şekilde piyasa değerine eşit olur (Şensoy: 2003: 14). Dolayısıyla, gerçek hayatta tam rekabetin kusursuz bir şekilde işlediği piyasa koşullarının bulunamayacağı göz önünde bulundurulduğun-da, gerçeğe uygun değer kavramının, diğer çe-şitli kavramları içine alabilen çerçeve niteliğin-de bir kavram olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir.

Her ne kadar “net gerçekleştirilebilir değer” kavra-mının, piyasa koşullarında stokların elden çıkara-rılması sonucu elde edilmesi beklenen net tutarı ifade etmesi dolayısıyla, “net gerçeğe uygun de-ğer (gerçeğe uygun değerden satışa ilişkin yapı-lan masrafların düşülmesi sonucunda elde edi-len değer)” ile aslında aynı anlama geleceği dü-şünülse de, işletmenin elde etmeyi beklediği net tutar ile gerçekte elde edebileceği net tutarın her zaman aynı olmayacağı hususu, standartta “İlki işletmeye özgü bir değerdir, ikincisi ise değildir. Stokların net gerçekleştirilebilir değeri, stoğun ger-çeğe uygun değerinden satış giderlerinin düşül-mesiyle elde edilen tutara eşit olmayabilir” cümleleriyle ifade edilmiştir.

3.4 Stok değerlendirme yöntemleri

Stok değerlendirme yöntemleri, işletmelerin stok kalemlerinin parasal tutarlarının belirlenmesine ilişkin olarak değişik varsayımlar altında oluş-turulmuş hesaplama yöntemleridir. Uygun stok değerlendirme yönteminin seçimi, seçilen yöntem doğrultusunda hesaplanacak maliyet ve gelir ra-

kamlarını ve işletmenin faaliyet sonuçlarına iliş-kin yapılacak analizleri etkileyeceğinden, büyük önem taşımaktadır.

Hangi stok değerlendirme yöntemlerinin kullanılacağı standartta belirtilmiş; normal koşullarda birbiri ile ikame edilemeyen stoklar ile özel pro-jeler için üretilen veya satın alınan mal veya hiz-metler - bahsedilen stoklar ile mal veya hizmet-lerin maliyetinin belirlenmesinde, her bir varlı-ğa ilişkin özel maliyetlerin dikkate alındığı “ger-çek parti maliyeti yöntemi” kullanılmaktadır - dışında kalan stokların maliyetinin “ağırlıklı or-talama maliyet” ya da “ilk giren ilk çıkar” (First In - First Out / FIFO) yöntemlerinden biri ile he-saplanacağı hüküm altına alınmıştır.

Gerçek parti maliyeti yöntemi, “özel maliyet yöntemi” veya “has maliyet yöntemi” olarak da isimlendirilmektedir. Taşınmaz mallar, otomo-bil, değerli taşlar gibi birbirinden farklı özellik-lere sahip malların satışı ile uğraşan işletmeler gerçek parti maliyet yöntemini uygulamayı ter-cih edebilmektedir (Ekergil: 2007: 147).

Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde maliyet, malların alış tutarları toplamının toplam mal miktarına bölünmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Bu yöntem, özellikle fiyat dalgalanmalarının görüldüğü durumlarda farklı tarihlerde edinil-miş olan malları ortalama bir değer üzerinden değerlediğinden, adil ve güvenilir bir yöntem olarak görülmektedir.

İlk giren ilk çıkar (FIFO) yönteminde yapılan varsayım şudur: Dönembaşı yarı mamul stokları mamul hale getirilmeden, yeni birimlerin üreti-mine başlanmaz (Hatiboğlu: 2000: 104). Başka bir ifade ile yöntemin esası; ilk olarak satın alı-nan hammadde ve malzemenin ilk önce üretime sevk edileceğidir (Kartal, 2000, 89). Bu yönteme göre, satış işlemi gerçekleştiğinde işletmeye en önce giren stok kalemlerinden çıkış yapılacağından; dönem sonunda kalan stoklar, en son gi-

rişi yapılan stok kalemlerinin fiyatları üzerinden değerlendirilmektedir.

Burada değinilecek son yöntem olan LIFO yönteminde ise, öncelikle son satın alınan veya üretilen stok kaleminin elden çıkarıldığı, dönem sonunda stokta kalan kalemlerin ise ilk satın alınan veya üretilen kalemlerden oluştuğu varsayılmaktadır.

Standartta, daha önceden stok değerlemesi açısından kullanımına imkân tanınan son giren ilk çıkar (Last In - First Out / LIFO) yönteminin, standardın 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren versiyonunda kullanımının yasaklanmasına karar verildiği belirtilmektedir. Bu durum, IASB'nin, standarda ilişkin olarak çeşitli sektör temsilcilerinden gelen yorumları ve önerileri değerlendirerek, yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler doğrultusunda stok akışlarının sunumu açısından güvenilir bulmadığı LIFO yönteminin kullanımını yasaklamaya karar verdiği şeklinde ifade edilmiştir.

LIFO yönteminin temel amacının, enflasyonist dönemlerde işletmelerin özsermayelerini daha düşük oranda vergilendirmek suretiyle korumak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yöntemin vergi esaslı olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. LIFO stok değerlendirme yönteminin önemli bir avantajı, enflasyonist dönemlerde satılan malın maliyetini gerçeğe yakın düzeyde hesaplaması ve dolayısıyla brüt satış kârının gerçekte olması gereken tutardan fazla gösterilmesini önlemesidir. Ancak bu yöntem stokları, daima ilk giren partilerin birim fiyatıyla değerlediğinden, stoklar, finansal durum tablosunda (bilançoda) olması gerekenden çok daha düşük bir değer üzerinden gösterilmiş olacaktır.

Stok değerlendirme yöntemlerinin bazı finansal tablo kalemleri üzerindeki etkilerine yönelik bir kıyaslama yapılacak olursa (basitleştirme açısından da yapılacak kıyaslamada yalnızca FIFO ve LIFO yöntemlerinin dikkate alındığı varsayıldığında) aşağıdaki gibi bir tablo ortaya konabilir:

Tablo: Finansal tablolardaki bazı kalemler üzerinde LIFO ve FIFO yöntemlerinin etkilerinin değerlendirilmesi*:

Finansal tablo kalemi	LIFO	FIFO
Satılan Malların Maliyeti (SMM)	daha yüksek – daha güncel fiyatlar kullanıldığı için	daha düşük
Gelir	daha düşük – SMM daha yüksek olduğu için	daha yüksek
Nakit Akışı	daha yüksek – vergiler daha düşük olduğu için	daha düşük
Çalışma Sermayesi	daha düşük – dönen varlıklar daha düşük olduğu için	daha yüksek

* Van Greuning, 2005, 99

Tablo gözden geçirildiğinde, seçilen yöntemin söz konusu kalemleri çok farklı şekilde etkilediği görülmektedir. Her iki yöntemin de kendine özgü avantajları ve dezavantajlarının bulunduğu (kârlılık ve maliyet analizlerinde, daha gerçekçi rakamlar kullanıldığından LIFO yönteminin, varlıklara ve özkaynaklara ilişkin rasyo analizlerinde ise FIFO yönteminin daha kullanışlı olması gibi) tartışılmaktadır. Ancak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun UMS 2'nin kapsamından LIFO yöntemini çıkarmasının esas nedeninin, adı geçen yöntemin kullanılması sonucunda finansal durum tablosunda dönen varlıklar içerisinde yer alan stokların, raporlama dönemi sonu itibarıyla olduğundan daha düşük değerle gösterilmesi ve bu durumun da her şeyden önce "Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve"nin 33-34 üncü Paragraflarında açıklanan "güvenilirlik ve doğru bir şekilde gösterim" ilkesine ters düşmesi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bütün bunlara rağmen, LIFO yönteminin kullanılmasına – biraz şaşırtıcı olmakla birlikte – Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri uyarınca izin verilmektedir; ayrıca yine aynı ülkede vergi toplamaya yetkili en üst düzeydeki resmi kurum tarafından söz konusu yöntem, vergisel amaçların yanı sıra finansal raporlama amaçlarının da göz önünde bulundurulması koşuluyla verginin hesaplamasında kabul edilebilir bir yöntem olarak benimsendiğinden, oldukça popüler bir konumda bulunmaktadır (Bonham ve diğerleri: 2007: 1573).

3.5 Gider Olarak Kaydetme

Stokların satılması durumunda kayıtlı değerlerinin, ilgili hasılatın muhasebeleştirildiği dönemde gider olarak muhasebeleştirilmesi gerektiği Standartta belirtilmektedir. Stokları net gerçekleştirebilir değerine indirgeyen stok değer düşüklüğü karşılık tutarlarının ve stoklara ilişkin olarak meydana gelebilecek kayıpların, söz konusu indirgeme işleminin yapıldığı ve söz konusu kayıpların olduğu dönemde gider olarak muhasebeleştirileceği de yine Standartta ifade edilmektedir. Ayrıca, Standartta göre, net gerçekleştirilebilir değer artması dolayısıyla iptal edilen stok değer düşüklüğü karşılık tutarının, iptalin gerçekleştiği döneme ilişkin olarak tahakkuk eden satış maliyetini azaltacak şekilde muhasebeleştirilmesi gerekecektir.

Bu konuya ilişkin yukarıda değinilen standart hükümlerinin nasıl uygulanacağına dair bir örnek aşağıda gösterilmektedir (Akdoğan, Sevilengül: 2007: 190-191):

Maliyeti 20.000,00 TL olan ticari mal için;

a) %30 oranında değer düşüklüğü karşılığı ayrıldığını,

b) söz konusu malın izleyen yıl içinde de 14.800,00 TL'ye peşin olarak satıldığını varsayalım. Bu mala ilişkin olarak karşılık ayırma ve satış işlemlerinin Standartta göre muhasebeleştirilmesi şu şekildedir:

a)

628 Stok Karşılık Gideri	6.000,00	
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı		6.000,00

b)

100 Kasa	17.464,00	
600 Yurtiçi Satışlar		14.800,00
391 Hesaplanan KDV		2.644,00
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti	14.000,00	
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı	6.000,00	
153 Ticari Mallar		20.000,00

Dolayısıyla, satış sonucunda oluşacak kâr: 14.800,00 – 14.000,00 = 800,00 TL'dir. Akdoğan ve Sevilengül (2007: 173)'e göre, Standart, stoklardaki değer düşüklüğü karşılık giderini bir stok gideri olarak kabul ettiğinden, bu tutarın "654 – Karşılık Giderleri" hesabı yerine satışların maliyeti grubunda açılacak yeni bir hesapta izlenmesi gerekecektir. Bu amaçla, örneğin "628 Stok Karşılık Gideri" gibi bir hesap açılabileceğini ileri sürmektedirler.

4- TMS 2 İLE VUK'UN "STOK DEĞERLEMESİ"NE İLİŞKİN HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Vergi Usul Kanunu'nun Üçüncü Kitabı, değerlemeye ilişkin hükümleri içermektedir. 258 inci maddeden başlamak suretiyle, "İktisadi Kıymet Değerleri" başlığı altında öncelikle değerlendirme esasları belirtilmiş, daha sonra işletme bünyesindeki varlıkların nasıl değerlendirileceğine ilişkin hükümler verilmiştir. Burada, çalışmanın öngö-

rülen kapsamının dışına çıkmamak açısından, Kanun'un stokların değerlendirilmesine ilişkin olarak ortaya koyduğu hükümler incelenecektir.

Kanun'un 261 inci maddesinde değerlemenin, iktisadi kıymetin türüne göre; "maliyet bedeli, borsa rayici, tasarruf değeri, kayıtlı değer, nominal değer, vergi değeri, rayiç bedel ile emsal bedel ve ücreti" şeklinde sayılan değerlendirme ölçülerinden birine göre yapılacağı belirtilmiştir. Daha sonra gelen maddelerde ise sırasıyla 261 inci maddede sayılan değerlendirme ölçüleri açıklanmıştır. Kanun'un 262 nci maddesinde "Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veya hut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını ifade eder" tanımı, 267 nci maddesinde ise "Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veya doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir" tanımı yapılmaktadır. Bunlara ek olarak

Kanun'un 274 ve 275 inci maddeleri de özellikle emtiaların nasıl değeri lenmesi gerektiğine ilişkin hüküm vermesi ve üretilmiş bulunan emtianın maliyeti içerisinde dahil edilmesi gereken maliyet unsurlarını belirtmesi açısından önemlidir. Söz konusu maddelerde emtianın maliyet bedeli üzerinden değeri leneneceği, ancak emtianın, maliyet değeri ne kıyasla değeri leme günündeki satış bedelinin yüzde 10 ve daha fazla düşüklük göstermesi durumunda emsal bedeli üzerinden de değeri lenmesi imkânının bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca üretilen emtianın maliyetinin; kullanılan hammadde lerin ve işçiliğ in maliyetini, genel üretim ve genel yönetim giderlerinden ürüne düş en maliyet bedelini ve ambalajlı olarak piyasaya sürü lmesi gereken ürünlerde ambalaj malzemesinin maliyetini kapsaması gerektiği belirtilmektedir.

TMS 2'de yer alan hükümlerle, VUK'un yukarıda stok değeri lemesine ilişkin olarak değ inilen hükümleri karşılaşt ırıldığında, özünde iki düzenlemenin de benzer ilkeleri ortaya koyduğu görülmektedir. Standarttaki "stok" ve "net gerçekleştir ilir değ er" kavramlarının, VUK'ta yer alan "emtia" ve "emsal bedel" kavramlarıyla belirli oranda örtüşt üğü varsayıldığında (ki bu varsayım, emsal bedelin net gerçekleştir ilir değ erde olduğu gibi satış için katlanılan maliyetleri iç ermemesi hususu dışında, kanaatimizce çok da yanlış olmayacaktır), söz konusu düzenlemele rin birbirine paralel hükümler iç erdiği rahatlıkla söylenebilir. Stok maliyetinin hangi unsurlardan oluştuğu her iki düzenlemede de benzerdir, ayrıca emtianın ya da diğ er adıyla stokların değ iş en koşullarda hangi değ erler üzerinden değ erlenmesi gerektiği de ortak hüküm konumundadır. Ancak, stokların değ erinin maliyet değ erinin de altına düş tüğü durumlarla ilgili olarak, VUK'ta emsal bedelin nasıl belirleneceğine ilişkin kesin esasların tespit edildiği (ortalama fiyat

esası, maliyet bedeli esası ve takdir komisyonunun değ er tespitine yönelik takdir esası), TMS 2'de ise "net gerçekleştir ilir değ er" tespitinin işletmece söz konusu Standartta yer alan hükümler çerçevesinde yapılması gerektiği düş ünlüğünde, söz konusu iki düzenleme arasında nesnellik açısından bir farklılık olduğu da savunulabilir.

5. SONUÇ

Finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, karşılaşt ırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmalarını teminen ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesini ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayımlamak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğ e sahip Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan Standartlar ve Yorumlar, ülkemizde defter tutmakla yükümlü tüm kişi ve kurumları ilgilendirmektedir.

Henüz Türk Ticaret Kanunu'nun yasalaşması beklenmeden BDDK tarafından Kasım 2006 baş ı itibariyle bankalara, finansal tablolarını, TMSK tarafından yayımlanmış Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak hazırlama yükümlülüğü getirilmiş; ayrıca, Hazine Müsteşarlığı'nın ilgili yasal düzenlemesi ile 2008 yılının baş ından itibaren sigorta sektöründe de Türkiye Finansal Raporlama Standartları'na (TFRS) uyum esası kabul edilmiştir.

Stoklara ilişkin Türkiye Muhasebe Standardının incelenmesi ve hükümlerinin değ erlendirilmesi sonucunda gerek stoklara ilişkin muhasebeleştirme işlemlerine, gerekse stok değ erleme yöntemlerine ilişkin ilkelerin çok akılcı ve gerçekçi varsayımlarla oluşturulan temeller üzerine oturulduğu; Vergi Usul Kanunu'nun stok değ erlemesine ilişkin hükümleri de göz önünde bulundurulduğ unda, söz konusu standardın esasında

ülkemizdeki ilgili mevzuat hükümlerinden çok da farklı hükümler içermediği anlaşılmaktadır.

Kanaatimizce, yaklaşık 35 yıllık bir geçmişi bulunan, günümüze kadar birçok düzeltme ve iyileştirme sonrasında olgunlaştırılmış bulunan, halen ortaya çıkan yeni sorunlar ve konular doğ-

rultusunda sürekli olarak güncellenen ve günümüzde tam set UFRS'ler içerisinde yer alan diğer standartlar ile birlikte dünya çapında benimsenmiş bulunan stoklara ilişkin uluslararası muhasebe standardı, makalenin "1. GİRİŞ" bölümünde atıf yapılan "çok iyi düşünülmüş kurallar bütünü" tanımlamasını karşılamaktadır.

6. KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Nalan ve SEVİLENGÜL, Orhan: **Türkiye Muhasebe Standartları İle Uyumlu Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Fersa Matbaası, Ankara, 2007”

AKGÜÇ, Öztin: **Finansal Yönetim**, 6. Baskı, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 1994

ALFREDSON, Keith ve diğerleri: **Applying International Financial Reporting Standards**, John Wiley & Sons, Enhanced Edition, 2007

BARKER, Richard: **Determining Value: Valuation Models and Financial Statements**, Pearson Education Editions, Cambridge, 2001

BONHAM, Mike ve diğerleri: **Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standards**, Ernst&Young/LexisNexis, William Cloves Limited, UK, 2006

CEMALCILAR, Özgül ve ÖNCE, Saime: **Muhasebenin Kuramsal Yapısı**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1999

DAĞDEMİR, Serdal: **Vergi Usul Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartlarına (TMS 2) Göre İşletmelerdeki Emtianın (Stokların) Değerlemesi**, Yaklaşım Dergisi, Mart 2008, Sayı:183

DELOITTE: **IFRSs In Your Pocket 2008**, 2008

EKERGİL, Vedat: **TMS 2 – Stoklar ve Uygulaması** - SAĞLAM, Necdet, ŞENGEL, Salim ve ÖZTÜRK, Binyamin – Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2008

HATİBOĞLU, Zeyyat: **Temel Maliyet Muhasebesi**, Lebib Yalkım Yayınları, İstanbul, 2000

International Financial Reporting Standards, 2008: “International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF) Publication”

KARTAL, Ali: **Yönetim ve Maliyet Muhasebesi**, Birlik Ofset Matbaacılık, Eskişehir, 2000

KÖSE, Tunç ve KİRACI, Murat: **Stoklara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardının Uygulama Düzeyine Yönelik Bir Araştırma**, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Aralık 2007, Cilt:9, Sayı:4”

ŞENSOY, Necdet: **Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler**, XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 2003

Türkiye Muhasebe / Finansal Raporlama Standartları, 2008, TMSK Yayınları – 3, Fersa Matbaası, Ankara

VAN GREUNING, Hennie: **International Financial Reporting Standards - A Practical Guide**, Newly Revised Edition, The World Bank, Washington, D.C., 2005

Vergi Usul Kanunu (213 s. K.): Tüm Vergi Kanunları 1, Güncelleştirilmiş 19. Baskı, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007, Ankara”